

Dossier Kwaliteit

De kwaliteit van cultuureducatie in het onderwijs staat hoog op de politieke agenda. Staatssecretaris Zijlstra maakt dit tot uitgangspunt van zijn cultuureducatiebeleid voor 2013-2016. In dit dossier vindt u definities, beleidsmaatregelen, meetinstrumenten, onderzoek en relevante literatuur.

BEGRIPSBEPALING

Wat verstaan we eigenlijk onder kwaliteit? Hieronder vindt u mogelijke benaderingen van het begrip kwaliteit en enkele definities.

BENADERINGEN

Garvin

In literatuur over kwaliteit wordt regelmatig de econoom David Garvin aangehaald. Hij onderscheidt vijf benaderingen van kwaliteit:

- Transcendent: kwaliteit wordt gezien als iets ondefinieerbaars, kwaliteit kunnen we herkennen zoals we ook schoonheid kunnen herkennen zonder dat we dit precies kunnen definiëren.
- Productgericht: kwaliteit is een eigenschap van een product die gemeten kan worden.
- Waardegericht: kwaliteit wordt afgezet tegen kosten.
- Productiegericht: kwaliteit is de mate waarin een product voldoet aan specificaties en standaarden.
- Gebruikersgericht: hier ligt de focus op de eisen gesteld door de gebruiker.

Absolute en relatieve kwaliteit

Een andere benadering is het onderscheid tussen kwaliteit in absolute zin en relatieve zin. Kwaliteit in absolute zin betekent uitmuntend, erg goed, bovengemiddeld. Bij kwaliteit in relatieve zin wordt kwaliteit gerelateerd aan de criteria of de eisen die aan een product of dienst gesteld worden.

Rationele en emotionele kwaliteit

Ook wordt onderscheid gemaakt tussen rationele en emotionele kwaliteit. Rationele kwaliteit heeft vooral betrekking op technische en functionele aspecten van het product, het is meetbare kwaliteit en is eigen aan een product. Bij emotionele kwaliteit gaat het erom hoe een product of dienst beleefd wordt.

Bron: K.H.L.A. Schlusmans. [Kwaliteit van onderwijs: waar hebben we het over?](#)

DEFINITIES

Cultuurmonitor

'Kwaliteit is een hoedanigheid waaraan een positieve of negatieve waardering wordt gegeven. Deze waardering is gerelateerd aan één of meer normen, die vaak voortdurend veranderen. Kwaliteit is daarmee een dynamisch en relationeel begrip.'

Bron: [Cultuurmonitor Primair Onderwijs](#)

Van Dale

In de grote Van Dale wordt kwaliteit op twee manieren omschreven:

- als een eigenschap van een product, bijvoorbeeld een kwaliteitskrant.
- als een hoedanigheid van een product met betrekking tot het gebruik dat ervan gemaakt wordt, bijvoorbeeld de drinkwaterkwaliteit.

Eigenschap en hoedanigheid zijn verschillende zaken. In het eerste geval wordt kwaliteit gemeten in vergelijking met soortgelijke producten op basis van objectief vast te stellen criteria. Kwaliteit als hoedanigheid wordt beoordeeld op basis van het beoogde doel.

Bij een cultuureducatief aanbod moet men die twee kwaliteiten dan ook goed onderscheiden:

- Als een eigenschap: is dit een kwalitatief goed product? Op basis van die eigenschappen kan men vooraf een redelijk objectieve keuze maken voor een kwalitatief goed aanbod.
- Als een hoedanigheid: is dit product geschikt voor het beoogde doel? Daarvoor moet een school eerst vaststellen welk doel men met cultuureducatie wil bereiken. Vervolgens moet men zelf beoordelen of het gekozen aanbod die beoogde kwaliteit bezit. Dan kan het gebeuren dat een product, dat qua eigenschap kwalitatief goed is, toch niet past bij het doel dat de school nastreeft.

Bron: L. Tabbers. Cultuur leeft en leert: Kiezen voor kwaliteit. KPC Groep, 2007.

Mocca

Kwaliteit is de mate waarin iets geschikt is om voor een bepaald doel te worden gebruikt. Bij de beoordeling van kwaliteit spelen het niveau van de doelgroep, het beoogde doel en het beoogde resultaat een belangrijke rol. Ook gaat het er om of de gemaakte afspraken tussen de school en de producenten worden nagekomen.'

Bron: Mocca. Flyer Gesprekshandleiding gemeenschappelijke taal. 2008

BELEID

Staatssecretaris Zijlstra zet in het nieuwe cultuurbeleid expliciet in op de kwaliteit van cultuureducatie in het onderwijs. Dit staat echter al langer op de politieke agenda. Het was de afgelopen tien jaar een van de hoofdoelen van het programma Cultuur en School.

Kwaliteitsimpuls in 2002

Minister Hermans wil al in 2002 een forse kwaliteitsimpuls geven aan cultuureducatie. Hij kondigt een aantal maatregelen aan, waaronder deskundigheidsbevordering bij huidige en toekomstige leraren en het inzetten van kunstenaars in het basisonderwijs.

Hoofdlijn van beleid in 2006

In de voortgangsrapportage over Cultuur en School van 2006 benoemt minister Van der Hoeven het verbeteren van de kwaliteit van cultuureducatie als een van de drie hoofdlijnen voor de komende jaren. Zij laat zich hierbij inspireren door onderzoekster Anne Bamford die stelt dat 'slechte cultuureducatie meer schade aanricht dan geen cultuureducatie'.

Maatregelen in 2006

De minister wil stimuleren dat scholen en culturele instellingen samen kwaliteitsnoties op het gebied van cultuureducatie gaan ontwikkelen. Verder krijgt deskundigheidsbevordering van docenten en educatief medewerkers onverminderd aandacht. Zij investeert in de lerarenopleidingen basisonderwijs en voortgezet onderwijs.

Continuering vanaf 2007

Minister Plasterk (2007) continueert het beleid van zijn voorgangers, zoals de deskundigheidsbevordering van docenten in primair en voortgezet onderwijs. Ook voert hij in het schooljaar 2008-2009 de Cultuurkaart in voor alle leerlingen van het voortgezet onderwijs.

2011: Keuzes maken

Staatssecretaris Zijlstra (2011) kondigt maatregelen aan om scholen en culturele instellingen in staat te stellen de kwaliteit van cultuureducatie te versterken. Ondanks de samenwerking tussen beide partijen zijn er toch verschillen in werkwijze en aanpak, wordt er onvoldoende van elkaars ervaringen geleerd en is er te weinig aandacht voor inhoudelijke samenhang.

Fundament van cultuureducatie

Zijlstra legt de nadruk op het primair onderwijs. Daar ligt volgens hem het fundament voor persoonlijke ontwikkeling en creativiteit die cultuur losmaakt. Het budget van de Regeling Versterking cultuureducatie in het primair onderwijs blijft dan ook beschikbaar. Nieuw is dat Zijlstra de besteding van deze gelden laat monitoren en hierbij (op termijn) een rol voor de onderwijsinspectie ziet.

Maatregelen

Andere maatregelen die Zijlstra neemt om de kwaliteit van cultuureducatie te versterken zijn:

- Ondersteuning van scholen en culturele instellingen bij het invullen van de kerndoelen cultuureducatie (de Raad voor Cultuur en de Onderwijsraad brengen hierover in juli 2012 advies uit)
- Educatie wordt een kerntaak voor culturele instellingen in de basisinfrastructuur
- Ondersteuning op lokaal niveau van scholen en instellingen door gemeenten en provincies
- Verspreiding van best practices, onderzoeksresultaten en handreikingen door het Fonds voor Podiumkunsten en Cultuurparticipatie
- Een kennisinstituut cultuureducatie en amateurkunst met taken als professionalisering van de educatiefunctie in de cultuursector en deskundigheidsbevordering binnen de amateurkunst.

Verder lezen

- Zijlstra, H. (2011). Meer dan kwaliteit: een nieuwe visie op cultuurbeleid.
- Zijlstra, H. (2011). Adviesaanvraag Kwaliteit van Cultuureducatie.
- Hagens, P. (2008). Doel en streven van Cultuur en School. In M. van Hoorn (Ed.), Pegasus' vlucht gevolgd. Cultuur en School 1997-2007: doelstellingen, onderzoek en resultaten (pp. 10-48). (Cultuur+Educatie 21). Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.
- IJdens, T. (2008). Tussen verbeelding en bewijs: twaalf jaar beleidsonderzoek ten behoeve van Cultuur en School. In M. van Hoorn (Ed.), Pegasus' vlucht gevolgd. Cultuur en School 1997-2007: doelstellingen, onderzoek en resultaten (pp. 50-83). (Cultuur+Educatie 21). Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

HANDREIKINGEN

In het overheidsbeleid over cultuureducatie ligt steeds meer de nadruk op kwaliteit. Maar hoe meet je de kwaliteit van cultuureducatie op je eigen basisschool? Of hoe bepaal je als culturele instelling de kwaliteit van je educatieve activiteiten? Hier vindt u een aantal handreikingen voor het meten van de kwaliteit van cultuureducatie.

KWALITEITSKADER CULTUUREDUCATIE

Het kwaliteitskader cultuureducatie biedt culturele instellingen indicatoren waarmee ze de kwaliteit van hun educatieve activiteiten in beeld kunnen brengen. Het kader is ontwikkeld door Oberon in opdracht van het Ministerie van OCW.

Indicatoren

Het kader bevat drie soorten indicatoren:

- randvoorwaarden om goede cultuureducatie mogelijk te maken;
- inhoudelijke invulling van activiteiten;
- doelen en effecten (opbrengsten).

Randvoorwaarden

De indicatoren voor randvoorwaarden zijn:

- vastgelegde visie op cultuureducatie;
- volgen van kwaliteitscyclus;
- professionaliteit van de (educatief) medewerkers;
- positie van (educatief) medewerkers binnen de organisatie;
- structurele samenwerking tussen de instelling en de 'afnemers';
- structurele financiën.

Activiteiten

Onder activiteiten valt:

- aansluiten bij de doelgroep;
- aansluiten bij curriculum/leerlijn van de school;
- ruimte bieden voor persoonlijke stellingname en kritische reflectie;
- gelegenheid bieden om kunst te beleven/laten ervaren;
- gelegenheid bieden om kunstzinnige uitingen te laten zien;
- hoogwaardig artistiek niveau.

Opbrengsten

De indicatoren van de 'opbrengsten' zijn afhankelijk van de gekozen invalshoek en van de doelen die de instelling (gezamenlijk met de school) heeft gesteld. Deze indicatoren zijn dan ook niet geoperationaliseerd. Oberon heeft wel een drietal voorbeelden uitgewerkt, waaronder de uitwerking van de kerndoelen in het leergebied kunstzinnige oriëntatie door SLO.

Bruikbaarheid

Het kader is bedoeld als richtinggevend en is niet direct toepasbaar om kwaliteit te meten. Het kader kan gebruikt worden bij visitaties of onderzoek op locatie. Verder beveelt Oberon aan afnemers bij de kwaliteitsbeoordeling te betrekken.

Verder lezen

- [Kwaliteitskader cultuureducatie](#)
- [Verslag](#) bijeenkomst Kwaliteit van cultuureducatie, georganiseerd door Cultuurnetwerk Nederland en Kunstfactor
- [Blog](#) Cultureel Persbureau over het kwaliteitskader

CULTUURMONITOR PRIMAIR ONDERWIJS

De Cultuurmonitor Primair Onderwijs is een evaluatie-instrument dat zicht geeft op de kwaliteit van cultuureducatie in de eigen school. De monitor is ontwikkeld door vertegenwoordigers van vier pabo's onder begeleiding van Cultuurnetwerk Nederland.

Onderdelen

De monitor biedt scholen de mogelijkheid om te achterhalen:

- hoe de visie op cultuureducatie is vertaald naar het onderwijsprogramma;
- hoe de organisatie bijdraagt aan het vormgeven van cultuureducatie;
- hoe de randvoorwaarden mede bepalend zijn voor de uitvoering van cultuureducatie.

Werkwijze

Aan de hand van drie digitale vragenlijsten brengt de cultuurmonitor in beeld hoe een basisschool cultuureducatie in praktijk brengt.

- Met de 'vragenlijst het gestuurde gesprek' kunnen scholen hun visie (her)formuleren.
- Met de 'vragenlijst cultuureducatie' kan een school met een kritische blik naar de eigen resultaten kijken.
- De 'vragenlijst culturele educatieve activiteiten' maakt zichtbaar wat de succesfactoren zijn bij de voorbereiding, organisatie, uitvoering en evaluatie van een activiteit.

Na invullen van alle onderdelen kunnen basisscholen hun score vergelijken met het landelijk gemiddelde.

Kwaliteitszorgsysteem

De monitor is een kwaliteitszorgsysteem en helpt de scholen rekenschap af te leggen. De monitor heeft ook de functie van leren en verbeteren. Daarnaast kan een kwaliteitszorgsysteem als de monitor het in- en externe draagvlak versterken, aangezien zo'n systeem aantoont dat systematisch wordt gewerkt aan verbetering.

Meer informatie

[Cultuurmonitor Primair Onderwijs](#)

Verder lezen

In het Bulletin Cultuur en School verscheen een [artikel](#) over de totstandkoming en het gebruik van de cultuurmonitor po.

ONDERZOEK

Onderzoek naar de kwaliteit van cultuureducatie in het onderwijs vindt de laatste jaren maar mondjesmaat plaats. De inspectie van het onderwijs houdt geen toezicht op hoe (en of) scholen de kerndoelen voor cultuureducatie realiseren. De laatste Periodieke Peiling van het Onderwijsniveau (PPON) naar de kwaliteit van beeldende vorming was in 2001.

Hier vindt u een overzicht van recent onderzoek naar de kwaliteit van cultuureducatie in Nederland. Per onderzoek wordt vermeld op welke wijze de onderzoekers kwaliteit hebben onderzocht en wat de belangrijkste bevindingen zijn.

MONITOR CULTUUREDUCATIE

In de monitor cultuureducatie van de onderzoeksbureaus Oberon en Sardes is kwaliteit sinds 2009 een specifiek aandachtspunt. Daarvoor (vanaf 2006) werd vooral gemeten wat er gebeurde op het gebied van cultuureducatie in basis- en voortgezet onderwijs.

Indicatoren

De monitor beoordeelt de kwaliteit met de indicatoren visie, doorlopende leerlijn, inzet deskundige docenten en samenwerking van scholen en culturele instellingen. De onderzoekers concluderden dat de kwaliteit van cultuureducatie in de toekomst extra aandacht behoeft.

Zorgpunten

De onderzoekers maken zich zorgen over de rigoureuze afname van het aantal vakleerkrachten in het basisonderwijs. Een doorlopende leerlijn wordt nog te weinig gerealiseerd. Verder stagneert de samenwerking tussen scholen en culturele instellingen en wordt te weinig in netwerken samen aanbod ontwikkeld. Tot slot formuleren en evalueren maar weinig scholen doelen van cultuureducatie.

Kritiek

De Rotterdamse onderzoeker Ton Bevers uit in het [Jaarboek Cultuurparticipatie 2010](#) kritiek op de cultuurmonitor. Hij is van mening dat de monitor door zijn beperkte doelstelling en opzet nauwelijks kans geeft om evaluatieve uitspraken te doen. Om bepaalde aspecten van het cultuuronderwijs geslaagd te noemen, moet je weten (en meten) wat de inhoud en de effecten zijn.

Meer informatie

[Monitor cultuureducatie](#)

HOLLANDSE BASISCHOLEN

In het schooljaar 2009-2010 onderzocht Dirk Monsma, zelfstandig onderzoeker, de kwaliteit van kunsteducatie op twintig basisscholen. Hij vergeleek de uitkomsten van dit onderzoek met de kenmerken van goede kunsteducatie van Anne Bamford (zie onder).

Bevindingen

Basisscholen met kunstonderwijs in het curriculum, gegeven door een kunstdocent:

- betrekken alle leerlingen;
- leggen nadruk op samenwerking;
- laten leerlingen reflecteren op eigen en andermans werk;
- bieden leerlingen een podium voor hun uitingen;
- hebben een actieve relatie met culturele instellingen.

Stagnatie ontwikkeling kunstonderwijs

Het valt Monsma op dat kunsteducatie zelden wordt geëvalueerd op het artistieke resultaat. Door gebrek aan beoordeling van de leerlingen zelf en het ontbreken van evaluatie van het kunsteducatieve proces en resultaat stagneert de ontwikkeling van het kunstonderwijs op veel basisscholen, zo betoogt Monsma.

Advies

Monsma geeft advies aan het ministerie van OCW: 'snoei in de randvoorwaarden en laat de kunstdocent zaaien in de (on)ontgonnen inhoud van de kunsteducatie binnen het basisonderwijs. Verbind scholen die een zelfde inhoudelijke ontwikkeling nastreven en koppel die aan culturele instellingen, hoge scholen en universiteiten. Breng de kennis over kunsteducatie terug in het primair onderwijs en stel een inspecteur aan die daar op let.'

Meer informatie

Hollandse basisscholen

NETWERKEN EN VERBINDINGEN

In 2007 onderzocht Anne Bamford voor het ministerie van OCW de kwaliteit van kunst- en cultuureducatie in Nederland. Bamford is verbonden aan het Wimbledon College of Art van de University of the Arts in London.

Indicatoren

Bamford hanteerde een aantal indicatoren voor kwaliteit. Dit zijn onder andere:

- actieve betrokkenheid van creatieve personen en instellingen;
- doorlopende professionele ontwikkeling;
- gedeelde verantwoordelijkheid van alle betrokkenen;
- (wenselijkheid van) goede evaluatie.

Constateringen

Bamford constateert dat een systematisch proces voor het vaststellen van kwaliteit door scholen en culturele instellingen ontbreekt. Bovendien is er over de gehele linie een gebrek aan duidelijke doorlopende leerlijnen voor kunsteducatie of methoden voor het beoordelen van leerlingen.

Aanbevelingen

Bamford concludeert dat er aanzienlijke variaties zijn in aard, omvang en kwaliteit van kunst- en cultuureducatie. Een manier om de kwaliteit te verbeteren en te waarborgen is lokale cultuurinstanties hun belangrijke rol als tussenpersoon te laten behouden. Het ontwikkelen en toepassen van eenvoudige modellen voor het vaststellen van kwaliteit biedt ook mogelijkheden.

Kritiek

Het onderzoek van Bamford en vooral de wijze waarop ze dat heeft uitgevoerd, heeft nogal wat kritiek gekregen, evenals haar publicatie *The Wow factor*, naar cultuureducatie in 37 landen wereldwijd, in opdracht van UNESCO.

Enkele artikelen:

- D. Schönau (2008). De Wow-factor van goede kunsteducatie. Cultuur + Educatie 22, pp. 71-78.
- D. Schönau (2008). Verwarde netwerken en onduidelijke verbindingen. Kunstzone, febr/mrt, p. 16-19.
- F. Haanstra (2009). Voor altijd vervreemd van cultuur...: fabels en feiten over de effecten van kunsteducatie. Kunstzone, sept., p. 40-41.
- F. Haanstra (2006). The wow factor: een blijde, maar slecht onderbouwde boodschap over de effecten van kunsteducatie. Kunstzone, sept., p. 29-31.

Meer informatie

[Netwerken en verbindingen](#)

LITERATUUR

Recente en relevante publicaties over de kwaliteit van cultuureducatie worden uitgelicht.

Cultuur op school: het speelkwartier voorbij

Slotdebat Summerschool 2011. SKVR/KCR, 2011

Op 11 augustus 2011 vond, ter afsluiting van de SKVR Summerschool, het slotdebat 'Cultuur op school: het speelkwartier voorbij' plaats. Annemarie Backes (KCR) sprak de keynote uit. Zij stelde daarin vast dat onderwijsmensen, kunstenaars, wetenschappers en politici anders kijken naar

cultuureducatie en dat daardoor de kwaliteit van cultuureducatie door alle partijen vanuit de eigen visie beoordeeld wordt. Het is dan ook de vraag of standaardisering en meetbare doelen mogelijk en wenselijk zijn, volgens Backes.

In het podiumdebat dat volgde op de keynote werd gedebatteerd over de vraag: 'Welke kwaliteitscriteria moet de sector voor zichzelf definiëren om de toegevoegde waarde van cultuureducatie aan te tonen?'. Mogelijke criteria werden niet genoemd tijdens het debat, wel werd gesproken over de noodzaak van criteria, de verantwoordelijkheden van de verschillende partijen (onderwijs en culturele instellingen) en de (on)mogelijkheden van meten.

Kwaliteitscriteria voor erfgoededucatie

Verslag expertmeeting. Erfgoed Nederland, 2011

Op 18 april 2011 discussieerden 22 experts uit wetenschap, beleid en (provinciale) praktijk over kwaliteitscriteria voor erfgoededucatie. Tijdens deze bijeenkomst zijn geen criteria vastgesteld, maar is wel een stap gezet in het traject dat Erfgoed Nederland uitvoert (in 2011-2012).

Enkele uitspraken die gedaan werden tijdens de bijeenkomst: Carla van Boxtel, hoogleraar Historische Cultuur en Educatie benadrukte dat je moet kijken naar het *eigene* van erfgoed en erfgoedonderwijs om kwaliteitscriteria te kunnen ontwikkelen. Arja van Veldhuizen, teamleider Educatie en Musea bij Landschap Erfgoed Utrecht, betoogde: niet kennis op zich, maar kennis als voorwaarde voor betekenisgeving is een essentieel kwaliteitscriterium voor erfgoededucatie.

Beter minder, maar beter

Onderzoek naar de meerwaarde van cultuurcoaches op brede scholen. Oberon, 2011

Doel van het onderzoek is inzicht te geven in de invulling van de functie van de cultuurcoach en de meerwaarde hiervan in beeld te brengen. Voor het onderzoek werden cultuurcoaches en scholen ondervraagd.

Cultuurcoaches zien meerwaarde voor hun functie op een aantal gebieden. Voor leerlingen hebben cultuurcoaches meerwaarde voor: verschillende leeropbrengsten, zoals kennismaking, verdieping, vaardigheden, creativiteit, maatschappelijke betrokkenheid en sociale competenties. Bij de meerwaarde voor scholen noemen coaches vooral hun eigen professionaliteit en kwaliteit, waarmee zij bijdragen aan onderwijsvernieuwing. Ook leveren zij een bijdrage aan de relatie tussen de school en culturele instellingen.

De scholen vinden dat de cultuurcoach vooral bijdraagt aan de inhoudelijke kwaliteit van het cultuuronderwijs, dat ze veel expertise te bieden hebben en zorgen voor uitbreiding van het netwerk en dat ze een coachende rol hebben voor leerkrachten en icc'ers.

Bibliotheek

Meer [literatuurtips](#) uit de bibliotheek van Cultuurnetwerk Nederland.